

Materiały do poznania piórolotków, II.

Capperia trichodactyla (Denis et Schiffermüller),
1775, w Polsce. (Lep., Alucitidae).*)

Notes on the Plume-moths, II.

Capperia trichodactyla (Denis et Schiffermüller),
1775, in Poland. (Lep., Alucitidae).

podał

STANISŁAW ADAMCZEWSKI.

Fauna naszego kraju przedstawia skomplikowaną mozaikę, w której tworzeniu się biorą udział elementy faunistyczne ze wschodu i z zachodu, zarówno jak z południa i z północy, modelowane różnorodnie przez wpływy klimatyczne i gospodarki ludzkiej. Tereny podobnie różnorodne jak Polska są szczególnie interesujące przy studiach zoogeograficznych, wymagających jednak uprzedniego starannego opracowania materiałów fizjograficznych, na których możemy oprzeć szersze wnioski o zjawiskach zachodzących u nas w zakresie rozmieszczenia różnych gatunków zwierząt, ich pochodzenia, wędrówek w czasie i przestrzeni, przesuwanie się zasięgów itd. Aby opracowania fizjograficzne mogły służyć do dalszych badań naukowych muszą być porównywalne z analogicznymi opracowaniami z innych terenów, co osiąga się przez stosowanie odpowiednich metod i właściwe rozgraniczanie tematów. Warunek ten bywa rzadko spełniany przez fizjografów wskutek tego mało mamy materiałów nadających się do studiów. Wobec podobnych trudności stajemy również przy badaniu fauny motyli Polski. Najczęściej dysponujemy tu opracowaniami niepełnymi, nie obejmującymi wszystkich rodzin motyli. Przy pełniejszych opracowaniach z poszczególnych terenów często brak danych dotyczących niektórych grup motyli lub też istnieją dane zupełnie nieaktualne, oparte o przestarzałą obecnie systematykę. Można zaryzykować twierdzenie, że na podstawie istniejących danych z literatury nie można wyrobić so-

*) Część I: Ann. Mus. Zool. Polon. 13, pp. 259—268, Warszawa 1939.

bie przybliżonego do prawdy pojęcia o całości rzędu łusko-
skrzydłych w Polsce. Odnosi się niekiedy wrażenie, że faune
motyli Polski należało by niemal zacząć odkrywać na nowo.
Poniżej podaję dla przykładu garść uwag o gatunku *Capperia*
trichodactyla (Denis et Schiffermueller), z rodziny
Alucitidae, który aczkolwiek szeroko, a miejscami nawet po-
spolicie, rozmieszczony na ziemiach polskich, pozostawał nie-
mal nieznanym. W żadnych spisach nie figuruje pod nazwą właś-
ciwą. Nieliczne dane o nim publikowane były pod nazwą syno-
nimową „*Oxyptilus leonuri* Stange” i nie odnoszą się w całości
do *C. trichodactyla*, gdyż są częściowo oparte na błędnych
oznaczeniach. Poniższe uwagi obejmują ustalenie właściwej
synonimiki omawianego gatunku, oparte na przeglądzie hi-
storii gatunku w literaturze, oraz szereg danych z morfologii,
ekologii i geograficznego rozmieszczenia gatunku, zaczerp-
niętych przeważnie z własnych obserwacji.

Capperia trichodactyla.

(Denis et Schiffermueller), 1775.

Alucita trichodactyla, Denis et Schiffermueller, Schmett. Wien,
p. 145, nr. 3, (1775).

Alucita trichodactyla, Denis et Schiffermueller, ditto, (1776).

Phalaena Alucita trichodactyla, Hübner, Beiträge zur Geschichte der
Schmett., 2, Nachtr., pp. 109—110, U, (1790).

Alucita trichodactyla, Illiger, Syst. Verz. Schmett. Wien. Gegend., 2, pp.
130, (1801).

Alucita trichodactyla, Hübner, Geschichte Eur. Schmett., tab. 498,
fig. 2, 2a, 2b, (1802—1805*).

Alucita trichodactyla, Hübner, Sammlung Eur. Schmett., tab. 4, fig. 18,
(1805—1813).

Ampliptilia trichodactyla, didactyla, chrysodactyla Schiff., Hübner,
Verz. bek. Schmett., p. 430, n-o 4184, (1826), (partim).

Alucita didactyla, Treitschke, Ochsenheim. Schmett. Eur., 9, pp. 237
do 238, (1833), (partim).

Pterophorus didactylus, Linn., Zeller, Isis, 32, pp. 275, (1839), (partim).

*) Daty publikacji Hübner'a fide Hemming F., Hübner, Vol.
1, 2, London, 1937. Dane opatrzone znakiem zapytania wymagają spraw-
dzenia; szczególnie oznaczenia Rebel'a nie są w tej grupie pewne;
miałem w rękę okaz *Capperia celeusi*, (Frey), oznaczony przez Re-
bel'a jako „*leonuri*”. (Porównaj również uwagi Klemensiewicza,
1898 i 1899); dane Hellen'a z Finlandji jako z niezwykle daleko na
północ wysuniętego stanowiska, również wymagają potwierdzenia.

- Pterophorus obscurus* var. *b.* (= *Phalaena trichodactyla*, mus. Schifferm.), Zeller, Isis, 34, pp. 793—794, (1841)
- Alucita trichodactyla* S. V., Zeller, Isis, 34, p. 882, (1841).
- Oxyptilus leonuri* nov. spec., Stange, Stett. Ent. Ztg., 43, pp. 514—516, (1882).
- Oxyptilus leonuri*, Stange, Stett. Ent. Ztg., 47, pp. 285—286, (1886).
- Oxyptilus leonuri*, Stange, Sorhagen, Kleinschmett. Brandenburg, p. 4, (1886).
- Oxyptilus leonuri*, Stange, Hedemann, Verh. z. b. Ges. Wien, 1897, p. 2, (1897).
- Oxyptilus leonuri*, Stange, Hofmann, Ber. Nat. Ver. Regensb., 5, pp. 119—121, (1896).
- Oxyptilus leonuri*, Stange, Hofmann, III. Zeit. Ent., 3, p. 308, (1898).
- Oxyptilus leonuri*, Stange, Klemensiewicz, Spraw. Kom. Fizjogr., 33, p. 189, (1898).
- Oxyptilus leonuri*, Stange, Klemensiewicz, Spraw. Kom. Fizjogr., 34, p. 201, (1899).
- Oxyptilus leonuri*, Stange, Klemensiewicz, Spraw. Kom. Fizjogr., 35, pp. 99—100, (1901).
- Oxyptilus leonuri*, Stange, Rebel, Cat. Lep. Pal., 2, p. 71, (1901), (partim).
- Capperia leonuri*, Stange, Tutt, Brit. Lep., 5, p. 411, (1907).
- Oxyptilus leonuri*, Stange, Spuler, Schmett. Eur., 2, p. 324, (1910).
- Oxyptilus leonuri*, Stange, Meyrick, Gen. Ins., 100, p. 7, (1910).
- Oxyptilus leonuri*, Stange, Rebel, Ann. Hofmus. Wien, 25, p. 397, (1911), (?).
- Oxyptilus leonuri*, Stange, Meyrick, Lep. Cat., 17, p. 7, (1913), (partim).
- Oxyptilus leonuri*, Stange, Schille, Kosmos-Lwów, 39, p. 181, (1917).
- Oxyptilus leonuri*, Stange, Rebel u. Zerny, Denkschr. Akad. Wiss. Wien., 103, p. 134, (1931), (?).
- Oxyptilus leonuri*, Stange, Hellen, Notulae Ent., 11, p. 57, (1931), (?).
- Oxyptilus affinis*, n. sp., Müller-Rutz, Mitt. Schweiz. Ent. Ges., 15, p. 553, (1933).
- Oxyptilus affinis*, n. spec., Müller-Rutz, Mitt. Schweiz. Ent. Ges., 16, p. 118, tab. 1, fig. 1, (1934).
- Oxyptilus leonuri*, Stange, Toll, Pol. Pismo Ent., 12, p. 35, (1934), (?).
- Oxyptilus leonuri*, Stange, Toll, Pol. Pismo Ent., 14—15, p. 239, (1937), (?).
- Oxyptilus leonuri*, Stange, Osthelder, D. Ent. Zeit. Iris, 51, p. 106, (1937), (?).
- Capperia leonuri*, Stange, Adamczewski, Ann. Mus. Zool. Polon., 13, p. 261, (1939).

Denis i Schiffermueller rozróżniali w tej grupie piórolotków (później przez Zeller'a wyróżnionej jako rodzaj *Oxyptilus*) trzy gatunki: *Alucita didactyla* L., *A. trichodactyla* n. sp. oraz *A. chrysodactyla* n. sp. Obecnie gatunki te zaliczamy do trzech rodzajów; *Geina* Tutt, *Capperia* Tutt i *Oxyptilus* Zeller. Pomimo ich wyraźnej odrębności Huebner synonimizuje wymienione gatunki, umieszczając je w swym spisie pod jednym numerem (Verzeichniss Bekannter Schmettlinge, 1826, n-o 4184), pod nazwą „*trichodactyla*, Schiff“. Co ta nazwa oznacza, wyjaśnia Huebner na innym miejscu w następujących słowach: „... Die andere nährt sich von den welken Blättern des Herzgespans, ebenfalls im Lenze; ihren Sitz hat sie auf der untern Fläche. Die welke Blätter erhält sie dadurch, weil sie den Stengel des Blattes fast abbeist, ehe sie etwas davon genießt. Daraus kommt die Ph. *Aluc. Trichodactyla* des Syst. Verz. (Beiträge zur Gesch. Schmett., II, Nachtrag, pp. 109 - 110, U, 1790). Illiger w „nowym wydaniu“ Wiener Verzeichniss łączy krótki opis Denis'a i Schiffermuller'a z tymi danymi ekologicznymi jak następuje: „Braunes, weissgestrichtes Geistchen, *A. trichodactyla*. Raupe lebt von welken Blättern des Herzgespans“ (Syst. Verz. Schmett. Wiener Gegend, 2, p. 130, n-o 3,1801 *). W 1802 — 1805 Huebner publikuje w „Geschichte“ barwną tablicę z wizerunkiem gąsienicy i poczwarki *trichodactyla* wraz z charakterystycznie dla tego gatunku uszkodzoną gałązką *Leonurus*. Jednakowoż wizerunki imagines *trichodactyla* podane przez Huebner'a w „Sammlung“ (1805 — 1813, fig. 9, 18), należą wyraźnie do dwóch gatunków, z których tylko fig. 18 może się odnosić do *trichodactyla*, podczas gdy fig. 9 przedstawia *chrysodactyla* (pod nazwą *trichodactyla***). Obie ryciny są bardzo nieudane; co było przyczyną późniejszych mylnych interpretacji. Gatunki tej grupy (przed jej opracowaniem przez Zeller'a) były nietylko dla Huebner'a za trudne do rozróżnienia ale również i dla innych sy-

*) Hagen wymienia datę publikacji Illiger'a: 1800, (Bibl. Ent., Leipzig, 1862, p. 399).

**) *Alucita chrysodactyla*, Denis et Schiffermueller = *Oxyptilus hieracii* Zeller.

stematyków doby ówczesnej. Fabricius, który oglądał zbiór wiedeński przed r. 1787 wogóle negliżuje nowo opisane *trichodactyla* i *chrysodactyla* (prawdopodobnie jako nie zasługujące, jego zdaniem, na miano odrębnych gatunków) i wymienia w swych późniejszych pracach jedynie *didactyla* z tej grupy, (Mantissa, p. 258, 1787; Ent. Syst., 3, p. 346, 1794). Huebner miał również dostęp do zbioru wiedeńskiego i jego rysunki odpowiadają okazom kolekcji Denis'a i Schiffermueller'a. W 1821 roku Charpentier publikuje wyniki oględzin zbioru wiedeńskiego. Porównywał on tamtejsze okazy z rysunkami w publikacjach Huebner'a. (Die Zinsler, Winckler etc., p. 174 et seq.). Podobnie jak Fabricius i Huebner, Charpentier ma trudności z odróżnieniem omawianych trzech gatunków. Stwierdza on, że *didactyla* w zbiorze wiedeńskim*) zgadza się z wyglądem z *chrysodactyla*, że *trichodactyla* również wydaje się bardzo podobna do *chrysodactyla* i że „ten gatunek“ został odrysowany przez Huebner'a (fig. 9 i 18) jako *trichodactyla*. Błąd Huebner'a został przyjęty przez jego następców. Jednakże ponieważ Huebner użył niewłaściwie młodszej nazwy dla zsynonimizowania trzech wymienionych gatunków, poprawiony został przez Treitschke'go (1833), który sprowadza wszystkie dane odnoszące się do tych nazw pod najstarszą nazwę *didactyla* L. Zdaniem Treitschke'go różnice między rysunkami 9 i 18 Huebner'a wchodzą w zakres dymorfizmu płciowego u gatunku *didactyla*. W opisie *didactyla* Treitschke'go znajdujemy szereg danych ekologicznych, jak również opisy poczwarki i gąsienicy żyjącej na *Leonurus*, które, jak jasno wynika, odnoszą się do *Capperia trichodactyla* (Denis et Schiffermueller) a nie do *Geina didactyla* (L.). Ostatnim wreszcie entomologiem, który usiłował rozwikłać trudności synonimiczne omawianej grupy był P. C. Zeller. Niestety Zeller nie znalazł zupełnie gatunku żyjącego na *Leonurus*; to też nie udało mu się uporządkować tej sprawy.

*) „*Alucita didactyla*“ ze zbioru wiedeńskiego najprawdopodobniej nie należała do gatunku linneuszowskiego a do któregoś z później przez Zellera opisanych gatunków z rodzaju *Oxyptilus* jak *O. ericetorum* lub *O. pilosellae*.

Zeller, znając w swoim mniemaniu „*didactyla*“ tylko z lakonicznego opisu Linneusza i nie będąc pewnym czy interpretacja synonimiczna Treitschke'ego dotycząca tego gatunku jest słuszna, użył na oznaczenie posiadanych okazów *Geina didactyla* (L), (których biologia przytym była mu nieznaną), nazwy *trichodactyla*, zaczerpniętej z tablic Huebner'a. W samej rzeczy trzeba przyznać, że fig. 18 w „Sammlung“ bardziej od innych zbliża się do linneuszowskiego *didactyla*. W ten sposób przez nadmiar skrupulatności Zeller nieświadomie kontynuuje pomyłkę Huebner'a, używając dla *Geina didactyla* (L.) nazwy należytej gatunkowi żyjącemu monofagicznie na *Leonurus Cardiaca* L. W ślad za Zeller'em podobny błąd popełnia Herrich-Schaeffer (1854), podając nie wzbudzający wątpliwości rysunek *Geina didactyla* (L.) pod nazwą *trichodactyla*. Oczywiście w podobnej interpretacji nazwa ta nie mogła się długo utrzymać. W r. 1871 Wocke (Cat. Lep. Europ., II, p. 342), poprawia Zeller'a i Herrich-Schaeffer'a podobnie jak w r. 1833 Treitschke poprawił Huebner'a. W ten sposób środkowo-europejskie okazy *Geina didactyla* (L.) odzyskują należną sobie nazwę linneuszowską, ale dzieje się to kosztem zupełnego zagubienia gatunku *trichodactyla* Denis et Schiffermueller (jak również i *chrysodactyla*), który całkiem fałszywie został przez Huebner'a oraz Treitschke'ego uznany za synonim *didactyla* L. i sensu Huebneri nadal był uważany za synonim aż do naszych czasów (Rebel, 1901; Meyrick, 1913). Dla restytuowania nazwy *trichodactyla* Denis et Schiffermueller dla gatunku żyjącego na *Leonurus* znajdujemy również dane w publikacjach Zeller'a, jak następuje. Zeller (1841 *) podaje w opisie *Pterophorus obscurus* Zell., odmianę „var. b“, do której zalicza okazy zbioru Schiffermueller'a oznaczone jako *trichodactyla*. Na str. 793 pod nagłówkiem „B (10) 3. *Pterophorus obscurus* Zell.“, znajdujemy po opisie gatunku: „*Phalaena trichodactyla* mus. Schifferm. var. b. digiti tertii medio albido“; i dalej na str. 794: „Das dritte Viertel dieser Feder ist öfters weisslich (var.

*) Vorläufer einer vollständigen Naturgeschichte der Pterophoriden, einer Nachtfalterfamilie, Isis, 34, pp. 755—794, 827 891.

b.)" a następnie dalej na tej samej stronie: „Meine Exemplare habe ich bei Glogau gefangen oder aus der Puppe erhalten; ein oesterreichisches Exemplar befindet sich in Herrn Metzners Sammlung, aus welchen es mir als neue Art zu Ansicht mitgetheilt wurde; ein anderes erhielt ich von Herrn Fischer v. Roesslerstamm aus der Wiener Gegend als *Phal. trichodactyla* der Schiffermuellerschen Sammlung“. Na str. 832—833 pod nagłówkiem: „B. (12) 5. *Pteroph. trichodactylus* Hüb.“ omawia Zeller swoje okazy należące, jak z opisu jego wynika, do *Geina dactyla* (L.), odnosząc je do publikacji Huebner'a jak następuje: „Hüb. Aluc. fig. 18 (fem.) *trichodactyla*“. Na str. 880 — 883 tejże pracy omawia Zeller piórolotki z Wiener Verzeichniss. Czytamy tam na str. 881 pod nagłówkiem: „2—3. *Al. chrysodactyla* S. 320“ co następuje: „Ein Exemplar aus der Wiener Gegend das ich vergleiche und das genau mit den Exemplaren der Schiffermuellerschen Sammlung übereinstimmen soll, ist ein mittelmässig grosser *Pter. hieracii*. Wie konnten aber, frage ich die Verfasser der Verzeichnisses aus einer so wenig veränderlicher Art zwey machen? Wie konnten Sie an der zweyten „goldglänzende Querstriche“ sehen? Was gar kein druckfehler seyn-kann, da der name *chrysodactyla* eben dahin deutet. Unserer Art könnte man höchstens silberglänzende Querlinien beylegen. Dass ich mir in meiner Arbeit des Namens *chrysodactyla* enthalte, versteht Sich von selbst“. Powyższy komentarz wyjaśnia nam całkowicie, choć może wbrew intencjom Zeller'a, co oznacza nazwa *chrysodactyla*, zagubiona niefortunnie przez późniejszych systematyków. Następnie czytamy na str. 882 pod nagłówkiem „3. *Al. trichodactyla*“: „F. v. Roesslerstamm's worte in Manuscript sind: „Das Exemplar der Sammlung (mowa o zbiorze wiedeńskim) besteht nur noch aus einem Vorder- und einem Hinterflügel, welche an einem Stueckchen Leib haengen. Es ist ausser der Kleinheit, selbst fuer das bewaffnete Auge in nichts von den beyden vorigen (*didactyla*, *chrysodactyla*) verschieden, und sind daher alle 3 als eine Art so lange anzunehmen, bis wir sichere Unterscheidungszeichen entweder im Schmetterlinge oder in der Raupe aufgefunden haben“. — Ein als „genau *Trichodactyla mus. Schiffm.*“ bezeichnetes Exemplar ist mein

Pteroph. obscurus. Sollten die Verfasser des Verzeichnisses, ohne durch die fruheren Staende aufmerksam gemacht zu sehen, eine so schwer zu unterscheidende Art wirklich von *Pter. hieracii* unterschieden haben? Kaum glaublich! Ich lasse daher den namen *Trichodactylus* der Huebner'schen *Al. trichodactyla* fig. 18, und schaffe dieser Schiffermueller'schen einen neuen *Pt. obscurus*“. Na str. 885 omawia Zeller huebnerowskie ryciny „*Alucita trichodactylus*“. Zdaniem Zeller'a fig. 9 przedstawia jego *Pterophorus hieracii* a fig. 18 jego *Pterophorus trichodactylus*. Interpretacja Zeller'a dotycząca fig. 18 Huebner'a nie jest słuszna, ponieważ nie posiadał on prawdziwych *trichodactyla* Denis et Schiffermueller a jedynie *didactyla* L. (= *trichodactyla* Zeller). Pomyłkę Zeller'a usprawiedliwia zła rycina Huebner'a. Jak z powyższego wynika Zeller uważa swojego „*obscurus var. b*“ za formę, którą Denis i Schiffermueller nazwali *trichodactyla*. Cechy ogólnego ciemnego ubarwienia oraz białej środkowej części trzeciego piórka podawane przez Zeller'a zgadzają się z wyglądem gatunku żyjącego na *Leonurus cardiaca*. Małe rozmiary okazu wiedeńskiego opisywanego przez Zeller'a wskazują na to, że był to okaz letniej generacji *Capperia trichodactyla*. Drugie pokolenie żyjące na pędach kwiatowych *Leonurus* posiada imagines drobniejsze od generacji wiosennej żyjącej na liściach przyziemnych. Większość okazów letniej generacji hodowanych przeze mnie w okolicach Warszawy miała rozmiary odpowiadające gatunkowi *Oxyptilus parvidactylus* (H w.) = *obscurus* Zell. Oprócz *didactyla* i *trichodactyla* cechę białej środkowej części trzeciego piórka posiadają jeszcze południowo-europejski gatunek *Oxyptilus hoffmannseggi* M ö s c h l e r, w Austrii zupełnie nie występujący, oraz południowo-europejska forma gatunku pokrewnego *Capperia fusca*, Hofm., zresztą znacznie jaśniej ubarwiona niż *trichodactyla*, to też nie mogąca tu wchodzić w rachubę. Jest to bardzo mało znana mi forma, gdyż widziałem jej wogóle tylko dwa okazy (♀♀) pochodzące z Jugosławii i Grecji. Możliwe, że jest to gatunek odrębny od *Capperia fusca* Hofm. Wiedeński okaz Denis'a i Schiffermueller'a nie mógł być żadną z tych form,

gdźż okazy *fusca* z okolic alpejskich i karpackich posiadają trzecie piórko całkiem ciemne a wspomniana odmiana południowa nie występuje w okolicach Wiednia z powodu przeszkód natury ekologicznej. Jak więc widzimy dane Zeller'a dodatkowo upewniają nas, że *trichodactyla* Denis et Schiffermueller jest tym samym gatunkiem żyjącym na *Leonurus*, którego gąsienicę i poczwarkę odmalował Huebner pod tą samą nazwą (fig. 2a, 2b) i do którego dane ekologiczne i opis stadiów podał Treitschke (1833) pod błędną nazwą *didactyla*. Prostując fałszywe interpretacje synonimiczne Huebner'a i późniejszych systematyków, przywracam na tym miejscu nazwy Denis'a i Schiffermueller'a dla gatunków omawianej grupy jak następuje: *Capperia trichodactyla* (Denis et Schiffermueller) (= *Oxyptilus leonuri*, Stange, = *Oxyptilus affinis*, Müller-Rutz); *Oxyptilus chrysodactylus*, (Denis et Schiffermueller), = *Oxyptilus hieracii*, Zeller.

Trzeci gatunek, *Alucita didactyla*, Denis et Schiffermueller, odnosi się do któregoś z gatunków z rodzaju *Oxyptilus* (*erictorum* lub *pilosellae*) lecz nie do *Geina didactyla*, L. jednakoż wobec priorytetu nazwy linneuszowskiej sprawa ta nie ma większego znaczenia. *Geina didactyla*, L., nie reprezentowany w zbiorze wiedeńskim był jednak znany w okolicach Wiednia jeszcze przed opublikowaniem pracy Denis'a i Schiffermueller'a, jeśli wolno nam tak sądzić z kolorowego rysunku, nie opatrzonego jednak nazwą gatunkową, w dziele Schaeffer'a z r. 1766 (*Icones Ins. Ratisb.*, tab. 93, fig. 7). Opisany ze Szwajcarii *Oxyptilus affinis*, Müller-Rutz jest synonimem *Capperia trichodactyla* (Denis et Schiffermueller). Dzięki uprzejmości p. Müller-Rutz'a otrzymałem do zbadania dwa kotypy (♂, ♀) tego gatunku opatrzone w następujące etykietki: „♂ *affinis*, Remüs, 17. VI. 31, GP. K19“ oraz „♀, *affinis*, Remüs, 2. VII. 31“. Samec nie posiadał końca odwłoka i jak wskazuje etykietka „GP.“ (*Genitalpräparate*) z tego okazu były preparowane organy kopulacyjne, które posłużyły do opisu (1934). P. Müller-Rutz nadesłał mi również własnoręcznie wykonane dobre rysunki aparatu kopulacyjnego następujących okazów:

„*Oxyptilus affinis* M. R., Remüs, Unt. Engadin, 17. VI. 31, 1150 m.“ oraz „*Oxyptilus teucris* Jord., Ardez, Unt. Engadin, 28. VI. 21, 1400 m.“ z uprzejmym pozwoleniem wykorzystania ich w mej pracy. Załączone rysunki nie nasuwały żadnych wątpliwości przy oznaczaniu: „*teucris*“ był to *Capperia celeusi*, (Frey), zaś „*affinis*“ okazał się *Capperia trichodactyla*, (Denis et Schiffermueller). Dla pewności spreparowałem aparat kopulacyjny drugiego kotypu (♀), który również okazał się *trichodactyla*, co potwierdziło moje pierwotne oznaczenie na podstawie wyglądu zewnętrznego. Zarówno w wyglądzie zewnętrznym kotypów szwajcarskich jak i ich aparatów kopulacyjnych nie zauważyłem różnic przy porównywaniu z okazami z okolic nizinnych (Lwów, leg. St. Klemensiewicz, Warszawa, leg. St. Adamczewski). Jeśli chodzi o wygląd zewnętrzny to *Capperia trichodactyla* (Denis et Schiffermueller) jest dość dużym piórołotkiem w generacji wiosennej. Siąg skrzydeł 17 — 20 mm. Dwa kotypy *affinis* należały również do wiosennej generacji, która jednak w górach pojawia się z około dwutygodniowym opóźnieniem. Siąg skrzydeł tych okazów wynosił po 18 mm. Generacja letnia jest drobniejszych rozmiarów (badałem jedynie okazy pochodzenia nizinnego) o sięgu 15 — 18 mm. Barwa zasadnicza tła skrzydeł ciemno brązowa o charakterystycznym odcieniu oliwkowym. Pozwala to na łatwe zewnętrzne odróżnienie (okazów nieuszkodzonych) od gatunków pokrewnych. Rysunek jasny na skrzydłach nie jest czysto biały jak u innych ciemno brązowo ubarwionych gatunków rodzaju *Capperia* lecz lekko żółtawy podobnie jak *Capperia lorana* (Fuchs) (a również i *Capperia geodactyla* (Fuchs), sądząc według opisu Fuchs'a), która jest jednak gatunkiem mniejszym i bardziej szaro ubarwionym niż *trichodactyla*. Plamka łuskowa u *trichodactyla* mieści się na końcu trzeciego piórka tylnych skrzydeł i ogólny zarys jej jest okrągławy. Aparat kopulacyjny tego gatunku badałem u okazów pochodzących z Polski i ze Szwajcarii. Walwy są równej mniej więcej szerokości na całej swej długości. Płat odstający na walwie w kierunku jej nasady ma postać dość dużej kłapy, wydłużonej i zaokrąglonej na końcu. Koniec walwy tępo obcięty z niefo-

remnym wyrostkiem przy wentralnej części walwy. Aedeagus symetryczny, esowato wygięty, przy końcu rozszerzony, z małym wcięciem w zakończeniu. Dziewiąte tergum szpiczaste, duże, zakrywa małe tergum dziesiąte z nim zrosnięte. Dziewiąte sternum zakończone rozwidleniem, zakrywa całkowicie samczy aparat kopulacyjny od strony wentralnej. Żeński aparat kopulacyjny nieco podobny u tegoż u *Capperia fusca* (Hofm.). Przy ostium bursae u *trichodactyla* również znajduje się okrągława tarczka, jednak ostium umieszczone jest w środku tej tarczki (nie na jej krawędzi), i otoczone jest mocniej sklerotynizowanym pierścieniem. Ósme sternum jest u ♀ *trichodactyla* szersze i bardziej tępo zakończone niż u *fusca*. Częściowe dane dotyczące ekologii i morfologii wcześniejszych stadiów *trichodactyla* znajdujemy u następujących autorów: Huebner, (1790, 1802 — 1805), Illiger, (1801), Treitschke, (1833), Stange, (1882, 1886), Hofmann, (1896 1898*), Klemensiewicz, (1901).

Wszystkie te dane jak również moje własne obserwacje z terenu Polski są zupełnie zgodne między sobą i odnoszą się do jedynego gatunku z rodzaju *Capperia* Tutt żyjącego monofagicznie na *Leonurus cardiaca* L. w dwóch generacjach w ciągu roku. Obyczaje gąsienicy są bardzo interesujące. W pierwszej generacji młode gąsieniczki po przezimowaniu nadgryzają górną powierzchnię ogonka liściowego w ten sposób, że blaszka liściowa wędnie i zwisa w dół. W fałdach tych przywędłych liści nieruchawe z natury gąsienice znajdują schronienie w razie niepogody lub w czasie linienia a nawet niekiedy przeobrażają się tutaj w poczwarki. Na żer wychodzą, (gdy niema wiatru lub zbyt silnej operacji słonecznej) na zdrowe liście ku wierzchołkowi pędu, w których wygryzają niewielkie dziury w ciągu maja. Częściowo również żerują na nadgryzionych, przywędłych liściach, Zielone, białawo uwłosione poczwarki są wolno przyцепione przeważnie do łodygi lub ogonków liściowych. Imagines latają bardzo krótko od końca maja do połowy czerwca (w terenach górskich w drugiej połowie czerwca do początku lipca) i składają ja-

*) Wyłączając dane dotyczące się „*Ox. leonuri var. fusca* Hofm.“, który jest odrębnym gatunkiem.

jeczka na pączkach kwiatowych. Młode gąsieniczki drugiej generacji żerują wewnątrz kielicha kwiatowego, wyjadając jego zawartość i zasnuwając otwór kielicha przędzą. W miarę dorastania przenoszą się na dalsze pączki i kwiaty, i nie mieszcząc się już w kielichu, żerują z zewnątrz, na pędzie kwiatowym, gdzie niemal są niewidoczne. Zielone, jasno uwłosione i nieruchome, do złudzenia przypominają podobnie ubarwione i uwłosione, części rośliny. Żerując na kwiatkach często przechodzą na małe listki pędu kwiatowego, które tak samo uszkadzają, wygryzając w nich dziurki i nadgryzając ogonki, jak gąsienice wiosennej generacji.

Rozwój letniego pokolenia odbywa się bardzo szybko i druga generacja imagines pojawia się już od połowy lipca i lata aż do pierwszych dni sierpnia. Imagines prowadzą skryty tryb życia i są bardzo trudne do znalezienia. Na białe światło nie reagują i trudno je przywabić do lampy wieczorem. W sierpniu już znajdujemy małe gąsieniczki następnej generacji, żerującej na liściach przekwitłych pędów kwiatowych. Wzrost gąsienic odbywa się teraz znacznie wolniej, ponieważ krzaki *Leonurus* po przekwitnięciu zaczynają zasychać. Gąsieniczki, pozbawione świeżego pokarmu, zaczynają się szykować z nadchodzącą jesienią do snu zimowego. Niektóre chronią się na zimę do pustych torebek nasiennych na uschłych pędach kwiatowych serdecznika, inne schodzą na niższe części rośliny w poszukiwaniu pokarmu i żerują jeszcze czas pewien na liściach odziomkowych. Parokrotnie udało mi się znaleźć, we wrześniu jeszcze, gąsienice na świeżo kwitnących odziomkowych pędach krzaków *Leonurus*, które były ścięte na wiosnę i wskutek tego nie kwitły we właściwym czasie. Były to gąsieniczki drugiej generacji niemal całkowicie dorosłe. Nie udało mi się jednak wyhodować z nich jesiennej generacji imagines, gdyż wszystkie te późno żerujące okazy były porażone przez *Braconidae*. Egzystencja omawianego gatunku wydaje się być zależna od zawartości wapnia w glebie, na której rosną rośliny pokarmowe. Na piaszczysto-gliniastych terenach w okolicach Warszawy, *trichodactyla* występuje w takich miejscach, gdzie gleba została nawapniona sztucznie na skutek gospodarki ludzkiej, a więc w wiejskich

opłotkach, na podwórzach i śmietnikach, w żywopłotach odwiedzanych przez drób, w zapyłonych rowach wzdłuż dróg brukowanych kamieniem, koło zabudowań o bielonych wapnem ścianach, wzdłuż murów itp. W pobliżu takich stanowisk *trichodactyla* obserwowałem miejsce porośnięte *Leonurus* na uboższej glebie i nieco dalej położone od zabudowań, w parkach i ogrodach, i tam nie udało mi się znaleźć śladów żerowania omawianego gatunku. Z drugiej strony na naturalnych wapnistych terenach Wyżyny Lubelskiej spotykałem *trichodactyla* wszędzie, gdzie tylko rósł *Leonurus* niezależnie od obecności dróg i zabudowań.

Capperia trichodactyla, (Denis et Schiffermueller) znany jest tylko z krajów europejskich. Podawany był pod różnymi nazwami z Polski, Szwajcarii, Niemiec (Brandenburgia), Austrii, Węgier, Macedonii i Finlandii. Występowanie tego gatunku w Polsce, Szwajcarii, Austrii i Niemczech nie ulega żadnej wątpliwości, aczkolwiek niepewne są niektóre dane odnoszące się do okazów łowionych na terenach nizinnych rzekomo w końcu czerwca i początku lipca (Toll, 1934, 1937). Również duże wątpliwości mam odnośnie tego gatunku w Macedonii i na Węgrzech (szczególniej oznaczenia Rebel'a są tu niepewne). Występowanie w Finlandii należało by również potwierdzić ze względu na niezwykle dalekie wysunięcie na północ tego stanowiska. Dane Klemensiewicza (1898, 1899, 1901), o występowaniu tego gatunku koło Lwowa są jak sprawdziłem słuszne za wyjątkiem jedyne go okazu błędnie oznaczonego, co sprostował sam Klemensiewicz (1899), po sprawdzeniu oznaczenia przez Rebel'a oraz Hofmann'a. (Niestety wszystkie te oznaczenia również nie były właściwe; vide: Adamczewski, Fragm. Faun. Mus. Zool. Polon. 3, p. 236). Danych Klemensiewicza (1898, 1899) o występowaniu tego gatunku w okolicach Rzeszowa nie mogłem sprawdzić. Osobiście obserwowałem *Capperia trichodactyla*, (Denis et Schiffermueller) w Polsce w następujących miejscowościach: Inowrocław, Kruszwica, (pow. Inowrocław), Podkowa Leśna, (pow. Błonie), Ożarów, Wilanów, Powsin, Obory, Służew, Ursynów, (pow. Warszawa), Wał Miedzeszyński, Dworzec

Wschodni, (Warszawa-Miasto), Wola Łychowska, Gośniewice, Jasieniec, (pow. Grójec), Walowice, (pow. Kraśnik), Sławinek, (pow. Lublin).

Warszawa, marzec 1948 r.

Summary

After a study of the oldest lepidopterological literature, the author gives the correct synonymy of the Plume-moth *Capperia trichodactyla* (Denis et Schiffermueller), 1775 (= *Oxyptilus leonuri* Stange, 1886, = *Oxyptilus affinis* Müller-Rutz, 1933). This species is monophagous living in two generations on *Leonurus cardiaca* L. in Middle Europe. It was erroneously recorded from some European localities and some other records should be verified too. The only verified data concerning this species are from Poland, Eastern Germany, Austria and Switzerland.